

Puşkinin heykəli önündə Turgenevin nitqi

“Puşkin rus həyatının mərkəzində dayanan, onu içdən təsvir edən bir söz rəssamı idi”

10 fevral görkəmli rus şairi Aleksandr Puşkinin xatirə günüdür. Böyük şair 1837-ci ildə dueldə aldığı yaradan həlak olub. Adalet.az bu münasibətlə 1880-ci ildə şairin bürünc heykəlinin Moskvada açılışı zamanı dünya şöhrətli yazıçı İvan Turgenevin nitqini təqdim edirik:

Hörmətli qonaqlar!

Puşkin Rusiyanın ilk rəssam-şairi olub. Puşkində özfəaliyyət yaradıcılığı çox erkən oyanıb, qeyri-müəyyən axtarışlarını tez bitirib və tezliklə müstəqil yaradıcılığa çevrilib. Konstatin Batuşkov kimi bir şair onun yazdığı “Uçan buludların cərgəsi səyrelir” elegiyasını oxuyub “Zalim, necə də yazıb!..” - deyərək həyəcanla qışqıranda Puşkinin heç 18 yaşına yox idi. Batuşkov haqlı idi: Rusiyada hələ belə yazan olmamışdı. Ola bilsin ki, “Zalim” deyəndə Batuşkov artıq qabaqcadan dumanlı şəkildə hiss etmişdi ki, onun sonrakı şeirləri və digər əsərləri də məxsusi olacaq, əslində elə ilk şeirindən özünəxaslığı nümayiş etdirirdi. Fransızca belə bir atalar sözü var: “Le g'nie prend son bien partout oa il le trouve” (“Dahi həmişə hər şeyin yaxşısını edə bilir”). Cüzi, az əhəmiyyətli kənara sarmaları nəzərə almasaq, Puşkinin müstəqil dühası tezliklə Avropa nümunələrinin təqlidindən və xalq üslubu adlı saxta meyillərdən azad olmağı bacardı. Ümumiyyətlə, xalq üslubu altında saxtalaşma, sırf xalqlıq də əcnəbi müəlliflərin təsirinə düşmək kimi versiyə faydasızdır. Düzdür, əgər bir şair öz əsərlərində xalqın əks etdirmirsə, ona söykənmirsə, o, öz xalqının şairi sayıla bilməz. Onsuz da xalqı onu oxumayacaq. Ancaq cənablar və xanımlar, hansı böyük şair təkəcə sadə xalq tərəfindən oxunmaqla şöhrət tapıb? Sadəcə alman xalqı Höteni, sadəcə fransız Molyeri, ingilis Şekspiri oxumur. Onları daha ziyalı təbəqə oxuyur. Amma yenə də Höte, Molyer, Şekspir öz xalqlarının şairi sayılırlar. Hər bir

sənət üçün həyat ideali var: adi, gündəlik həyat onun zəminində aşağı səviyyədə qalır. Bu, bir zirvədir ki, ona yaxınlaşmaq lazımdır. Müqayisə üçün deyək: Bethoven və Motsart şübhəsiz ki, milli alman bəstəkarlarıdır. Yazdıqları musiqi də alman musiqisidir. Amma bununla yanaşı, onların heç bir əsərində sadəcə xalqdan qaynaqlanmış, hətta ona bənzər notlar görə bilməzsiniz. Məhz ona görə ki, bu təbii, xalq musiqisi onların cisminə, qanına keçib, canlanıb və sonra daxili aləmlərində onların sənətinin nəzəriyyəsi kimi qərq olub, necə ki, yazıcının canlı yaradıcılığında qrammatikanın qanunları yox olur. Yeri gəlmişkən, ədəbiyyatda, poeziyada, incəsənətdə xalq şüarı qoymaq zəif, hələ yetkinləşməmiş və ya məhkum, məzlum vəziyyətdə olan millətlərə xasdır. Onların poeziyası başqa, daha vacib məqsədlərə - millətin mövcudluğunun qorunmasına xidmət etməlidir. Şükürlər olsun ki, Rusiya belə bir vəziyyətdə olan dövlət deyil. Rus xalqı nə zəifdir, nə də başqa millətlərə məhkumdur. Onun öz mövcudluğu üzərində titrəməyə, müstəqilliyini qısqançılıqla qorumağa ehtiyacı yoxdur. Öz gücünü dərk edən rus milləti hətta onun çatışmazlıqlarını göstərənləri belə səvəcə qüdrətdədir.

Şübhəsiz ki, Puşkin poetik, ədəbi dilimizi formalaşdırıb və bizə, eləcə də bizdən sonrakı nəsələ qalan bu dahinin açdığı yolla davam etməkdir. Və Puşkin də bunları ədəbi dildə təsvir edən möhtəşəm rəssamdır. Məhz rus rəssam-şairi! Onun poeziyasının bütün məgzi, mahiyyəti xalqın özəllikləri və xüsusiyyətləri ilə üst-üstə düşür. Hələ onun dilinin qüdrəti, aydınlığı, cəsur cazibəsini demirəm! Bu, yalandan, şişirtmədən uzaq səmimi həqiqətdir; açıq, dürüst hisslərdir. Puşkin yaradıcılığında rus insanının bütün gözəl keyfiyyətləri təkəcə bizi deyil, bütün həmyerlilərini, eləcə də bizə yaxın, əlçatan olan əcnəbiləri də heyran edir. Bu cür əcnəbilərin mülahizə-

ləri misilsizdir: çünki onlar, bizim kimi vətənpərvərlik hissələrinin təsiri altında danışmır, kənardan baxıb fikir söyləyirlər. Bir dəfə görkəmli fransız yazıçısı və Puşkinin pərəstişkarı Prosper Merime Viktor Hüqo kimi bir dahinin yanında Puşkini dövrünün ən böyük şairi adlandırmış və belə demişdi: “Sizin poeziyanız hər şeydən öncə həqiqət axtarır. Gözəllik isə öz-özünə sonradan yaranır. Bizim şairlər isə, əksinə, tamam zidd yolla gedirlər: onlar ilk növbədə təəssürat, hazırcavablıq, dəbdəbə ilə kobud desək, əlləşirlər. Əgər bütün bunlar şairlərimizə həqiqəti alçaltmamaq imkanı verəcəksə, bəlkə də istədiklərini ala biləcəklər... Puşkində isə poeziya möcüzəli şəkildə öz-özünə paradaqlanır”.

Bəli, Puşkin rus həyatının mərkəzində dayanan, onu içdən təsvir edən bir söz rəssamı idi. Onun məhz bu xüsusiyyətini - yad ünsürləri mənimsəyib özününküləşdirmək cəhətini əcnəbilər bəzən “assimilyasiya” bacarığı ad

altında bir az sayğısız şəkildə də olsa etiraf edirlər. Təəccüblüdür ki, Puşkinin poetik təbiətində də bu ehtiras və mülayimliyin xüsusi qarışıqı var, daha doğrusu, bu onun istedadının obyektivliyidir, onun şəxsiyyətinin subyektivliyi yalnız daxili ehtiras və atəşlə özünü göstərir.

Bəs, bütün bunlarla yanaşı biz Puşkini Şekspir, Höte və Homer kimi həm milli, həm də dünyəvi (bu iki ifadə tez-tez üst-üstə düşür) şair adlandıra bilirikmi? Puşkin hər şeyi edə bilməzdi. Unutmaq olmaz ki, Puşkinin üzərinə iki öhdəçilik düşmüşdü: ədəbiyyat yaratmaq və dili formalaşdırmaq. Halbuki bu proses başqa ölkələrdə yüzillik fərqlə başa gəlir. Üstəlik, bizim millətin digər seçilmiş insanları kimi onun da amansız taleyi başının üstünə almışdı. Ölüm onu həyatdan ayıranda Puşkinin heç 37 yaşına da yox idi. Ölümünə bir neçə ay qalmış yazdığı bir məktubda bu sözləri oxuyarkən kədərəlməmək, qəlbimizin dərinliklərində də olsa qəzəblənməmək mümkündür deyil: “Ürəyim sözlə genişlənib. Hiss edirəm ki, daha çox yazıb-yarada bilərəm”. Yaratmaq! Halbuki şairin çiçəklənən bu yaradıcılığına son qoyacaq o məşum güllə artıq hazırlanmışdı!

Sevindirici haldır ki, bu günün gəncliyi yenidən Puşkini oxumağa başlayıb. Amma biz unutmamalıyıq ki, bir neçə nəsil bizim gözü-müzün önündən keçdi. O nəsil ki, Puşkinin təkəcə adını unudulmağa məhkum olanların adından heç nəylə fərqləndirmirdi. Hər halda poeziyaya olan bu qayıdıca da sevinməmək mümkündür deyil. Biz həm də ona görə sevindiririk ki, bizim gənclərimiz poeziyaya təkəcə ümidləri boşa çıxdığından peşman olmuş, öz səhvlərindən yorulmuş, nədən üz döndərdiyinin fərqinə varıb keçmişində sığınacaq və təskinlik tapmış adamlar kimi qayıtmayıblar. Biz daha çox bu qayıdıca məmnunluq əlamətləri görürük. Bizə isbat olundu ki, başda

Puşkin yaradıcılığı olmaqla, poeziyamızın yenidən öz qanuni mövqeyini qorumağa, cəmiyyətdə layiqli yerini tutmağa haqqı var. Vaxt var idi zərif ədəbiyyat bu həyatın, demək olar ki, yeganə ifadəsi idi, sonra elə dövr gəldi ki, meydandan tamamilə kənara çəkildi... Əvvəlki əhatə dairəsi daha geniş idi; ikincisi isə heçliyə qədər daraldı. Poeziya özünün təbii sərhədlərini tapıb əbədi möhkəmləndi. Keçmiş, amma köhnəlməmiş ustamızın təsiri altında biz buna ürəkdən inanırıq. İncəsənət qanunları, bədii təsvir üsulları yenidən qüvvəyə minir. Kim bilir? Bəlkə də istedadı ilə ustadı kölgədə qoyacaq, Puşkinə verməyə cəsarət edə bilmədiyimiz, amma ondan almağa da çalışmadığımız milli-dünyəvi səviyyəli yeni bir seçilmişimiz ortaya çıxacaq?!

Hər necə olursa olsun, Puşkinin Rusiya qarşısındakı xidmətləri böyükdür və o, xalq rəğbətində layiqdir. Dilimizdə apardıqları cıllanma sayəsində hazırda zənginliyinə, qüdrətinə, məntiqinə, zərifliyinə görə, əcnəbi filoloqlar da etiraf edirlər ki, qədim yunan dilindən sonra rus dili ikinci yerdə qərarlaşır. O, tipik obrazlarla, ölməz səslərlə rus həyatının bütün ruhunu əks etdirir. O, öz qüdrətli qələmi ilə poeziyanın bayrağını ilk dəfə rus torpaqlarına dərinəndən sancdı. Əgər Puşkinin ədəbi döyüşündən sonra qalxan toz müvəqqəti olaraq onun parlaq bayrağını qaraltdısa, indi bu toz yatanda yenilməz bayraq yenidən göz qamaşdırmağa başladı.

Parla, ey qədim paytaxtın mərkəzində ucaldılmış nəcib bürünc sima! Bildir gələcək nəsillərə ki, bizim həqiqətən də böyük xalq adlanmağa haqqımız var, çünki bu xalqın içindən sən kimi neçə-neçə dahilər çıxıb! Ümidvarıq ki, Puşkinin heykəli qarşısında ehtiramla dayanan, onun poeziyaya, vətənə olan məhəbbətini dərk edən hər bir gələcək nəsil, sübut edəcək ki, o da elə dahi şair kimi daha savadlı, daha müstəqil olaraq rus adını daşımağa layiqdir. Hətta Puşkini oxumayan sadəcə xalqın oğulları da Puşkin adının nə demək olduğunu anlayacaq. Və düənə qədər düşünülmədən, dillərin dolaşa-dolaşa dediyini eşitdiyimiz bu sözləri onlar şüurlu şəkildə, cəsarətlə təkrarlayacaq: “Bu heykəl ustamızdır!”